

HOOFDSTUK I

Vertrouwen in God

‘Voor de Palestijnse Arabieren is het nuttiger onze daden te zien dan onze woorden te horen.’

— Mohammed ben Abdelkrim al-Khattabi,
Maghrebijnse verzetsleider (1947)¹

In een stoffige kelder van een boekwinkel in de Marokkaanse hoofdstad Rabat stuit ik op *Humiliation: à l'ère du méga-impérialisme* van de Marokkaanse denker Mahdi Elmandjra. Ik bezit het boek al, maar heb er nooit meer dan enkele fragmenten uit gelezen. Het staat op mijn lijst van boeken om ‘ooit’ te lezen – een lijst die elk jaar langer wordt, terwijl tientallen, soms honderden nieuwe titels zich aandienen en oudere werken langzaam verdwijnen in de massa van mijn bibliotheek. Elke boekenliefhebber kent dit stille uitstel. Omdat ik zoveel lof over Elmandjra hoor, besluit ik om het boek opnieuw te kopen – ditmaal niet voor mezelf, maar om het cadeau te doen. Want wat is waardevoller dan het doorgeven van ideeën die je aan het denken zetten? Ik weet meteen wie het moet krijgen: Housine El Qortobi.

Om te begrijpen waarom dit zo vanzelfsprekend voelt, moeten we terug naar de laatste maanden van 2024. Ik bevind me dan in de afrondende fase van mijn debuutboek *Koloniale vloek*.

Bij toeval leer ik Houssine en zijn zus kennen tijdens een bezoek aan de familie van de grote Maghrebijnse verzetsleider Mohammed ben Abdelkrim al-Khattabi, beter bekend als Abdelkrim.

Abdelkrim leidde tussen 1921 en 1926 een felle onafhankelijkheidsoorlog in zijn geboortestreek, de Rif in het noorden van Marokko. Klein van gestalte, maar groot in visie en vastberadenheid, bracht hij de Spaanse – en later ook Franse – koloniale troepen zware en vernederende nederlagen toe. Volgens hem lag het geheim van deze overwinningen niet in militaire superioriteit, maar in de innerlijke overtuiging van de bevolking zelf. Iedere bewoner – man, vrouw en zelfs kind – was doordrongen van de rechtvaardigheid én de onvermijdelijkheid van hun strijd. ‘Eenheid en een onbuigzame wil tot vrijheid verrichten wonderen op het slagveld’, stelde hij.²

Zijn successen bleven niet beperkt tot de Rif en bleven evenmin onopgemerkt. In antikoloniale kringen wereldwijd groeide hij uit tot een symbool van verzet. De Senegalese anti-imperialistische militant Lamine Senghor verwoordde de betekenis van Abdelkrims strijd krachtig: ‘Van alle uithoeken van de wereld zien de koloniale volkeren in Abdelkrims overwinning de ster die hen naar hun bevrijding zal leiden.’³

Er was veel hoop, maar die hoop werd verwoest wanneer Spanje en Frankrijk een coalitie vormden. Dorpen werden gebombardeerd en zowel verzetsstrijders als burgers werden vanuit vliegtuigen met gifgasbommen bestookt.⁴ Uitgerekend door ‘geciviliseerde’ naties die beweerden beschaving naar Marokko te brengen. Zoals Abdelkrim scherp opmerkte, brachten zij hun beschaving niet met schoolboeken, maar met geweren.⁵ Wat dachten deze Europese mogendheden wel? Dachten zij werkelijk dat een volk dat figuren als Youssef ibn Tashfin, Ibn Battuta en Ibn Tumart had voorgebracht lessen in beschaving nodig had?

Na een ongelijke en meedogenloze strijd zag Abdelkrim zich uiteindelijk genoodzaakt zich over te geven. Hij wordt verbannen naar La Réunion, een afgelegen eiland in de Indische Oceaan, ver van Marokko, waar hij jarenlang in ballingschap zou leven. Pas eenentwintig jaar later wist hij in Egypte aan de Franse controle te ontsnappen. Daar werd duidelijk dat zijn visie nooit beperkt was tot een bergachtige strook van enkele honderden kilometers. Abdelkrim zette zijn bevrijdingsproject voort en richtte zich op de emancipatie van de hele Maghreb, van Marokko tot Algerije en Tunesië.

Voor Abdelkrim was de strijd tegen het kolonialisme geen geïsoleerde nationale aangelegenheid, maar onderdeel van een wereldwijde beweging. Wanneer één gekoloniseerd volk erin slaagt een koloniale macht te verslaan of te verzwakken, doorbreekt dat de mythe van koloniale onoverwinnelijkheid. Het geeft andere onderdrukte volkeren hoop en bewijst dat verzet niet alleen rechtvaardig is, maar ook mogelijk. Daarom correspondeerde Abdelkrim met vrijheidsstrijders en ontving hij hen uit alle uithoeken van de wereld, van Zuid-Amerika en Afrika tot Azië, en steunde hij hen waar hij kon.

Dit is een beknopte schets van de man wiens familie ik die avond bezoek. Houssine en zijn zus delen met mij niet alleen hun wortels in de Rif, maar ook een diepgewortelde nieuwsgierigheid naar hun afkomst. Die zoektocht heeft ook hen naar deze familie geleid. Houssine straalt bescheidenheid, behulpzaamheid en openheid uit, gedragen door een opvallend sterk moreel kompas. Diezelfde kwaliteiten herken ik in zijn oudere zus, Fatima Zahra.

Het is bijna middernacht wanneer we afscheid nemen van de familie al-Khattabi. Zodra we de villa verlaten, wil ik een taxi bestellen om terug te keren naar mijn verblijf. Houssine en zijn zus merken het op en bieden zonder aarzeling aan mij

te brengen, ook al ligt mijn bestemming niet op hun route. Het is geen groot gebaar in praktische zin, maar het zegt alles over hun karakter. Onderweg praten we verder en leren we elkaar beter kennen. Ik kom te weten dat Houssine geen broers heeft. ‘Maak je geen zorgen, Houssine,’ zeg ik lachend, ‘vanaf nu heb je er één.’

Deze eerste ontmoeting legt de basis voor een vriendschap die zich de daaropvolgende maanden verder ontwikkelt. In april 2025 keer ik terug naar Marokko. Na bijna twee jaar intensief werk is *Koloniale vloek*⁶ eindelijk gepubliceerd en ik heb exemplaren meegenomen om uit te delen aan vrienden en familie. De familie El Qortobi staat vanzelfsprekend hoog op die lijst. Ook het boek van Mahdi Elmandjra, dat ik tijdens deze reis in die stoffige kelder vond, zal ik aan Houssine geven, een werk waarvan ik zeker weet dat het hem zal fascineren.

Het is niet eenvoudig om een geschikt moment te vinden door zijn overvolle agenda, en het zal enkele dagen duren voordat we elkaar daadwerkelijk ontmoeten. Met het boek van Elmandjra in handen voelt het als het ideale moment om er eindelijk nog eens in te duiken. Al snel ben ik volledig in het verhaal verzonken en kan ik het boek nauwelijks wegleggen. Na een paar dagen lukt het me Houssine te ontmoeten. Samen met zijn zus en een kennis van hen – een rechter uit Jordanië – spreken we af in een restaurant in de wijk Agdal in Rabat. Ik overhandig mijn boek, maar moet eerst bekennen: ‘Houssine, dit boek van Elmandjra is ook een cadeau voor jou. Maar ik ga het je nu nog niet geven. Je krijgt het pas als ik uit Marokko vertrek, want ik wil eerst nog verder lezen.’

Vooraf de scherpe, kritische en goed onderbouwde inzichten van Elmandjra vallen op – ze dagen niet alleen intellectueel uit, maar zetten ook aan tot diep nadenken en het heroverwegen van vaste overtuigingen. Het boek is een bundeling

van interviews die tussen 2001 en 2003 werden afgenomen, waarin Elmandjra zich opvallend direct uitlaat over de internationale actualiteit. De gesprekken spelen zich af tegen de achtergrond van 9/11 en de Irakoorlogen, met hoofdrolspelers als Ariel Sharon, Tony Blair, George W. Bush en Colin Powell. Hoewel deze figuren vandaag de dag gedateerd lijken en sommigen intussen zijn overleden, zijn de ideeën en analyses die Elmandjra naar voren brengt actueler dan ooit.

Centraal in zijn betoog staat de stelling dat de diepste vorm van vernedering ontstaat op het moment dat men niet langer herkent wat vernedering is. Al in de inleiding maakt hij duidelijk dat de ‘Derde Wereld’ – en in het bijzonder de Arabisch-islamitische wereld – structureel wordt vernederd door de grootmachten, met de Verenigde Staten voorop.⁷ Nog schrijnender is zijn vaststelling dat deze vernedering niet enkel van buitenaf wordt opgelegd. De politieke leiders van deze regio’s aanvaarden haar, normaliseren haar en maken zich daardoor medeplichtig. Door zich te onderwerpen, vernederen zij niet alleen zichzelf, maar ook hun volkeren. De paradox – en tegelijk de kern van Elmandjra’s kritiek – is dat precies de landen die deze vernedering organiseren en opleggen, zichzelf presenteren als democratische bastions. Om deze fundamentele tegenstrijdigheid te benoemen, introduceert hij de term ‘humiliocratie’: een vorm van vernederingsheerschappij waarin macht wordt uitgeoefend via structurele vernedering, verhuuld in de taal van vrijheid, mensenrechten en democratie.

Elmandjra begrijpt als geen ander dat media in de moderne tijd een onmiskenbare invloed hebben op de gedachten en gevoelens van het grote publiek. Ze kunnen mensen informeren, activeren en bewust maken, maar ze kunnen even goed enorme schade aanrichten. Een treffend voorbeeld is 9/11: jarenlang werd deze gebeurtenis door de media belicht met een

sterke vooringenomenheid. Terecht vraagt Elmandjra zich af waar de verontwaardiging blijft over Vietnam, Afghanistan en andere landen, waar nog veel verschrikkelijkere drama's hebben plaatsgevonden.

Bovendien is 11 september 2001 op een bepaalde manier geframed door het te vergelijken met de periode vóór en na die datum, alsof de hele geschiedenis van de mensheid plotse-ling is veranderd en alles sindsdien gerechtvaardigd zou zijn.⁸ Hierover schrijft hij concreet:

‘Bij de gebeurtenissen in New York sprak men aanvankelijk van 5000 à 6000 doden, later werd dat teruggebracht tot 2000. Voor mij maakt het geen verschil of het één of tien miljoen doden zijn: het is een mensenleven. (...) Toch waren er in minder dan tien jaar 5000 keer meer slachtoffers onder moslims.’

Om dit fenomeen volledig te begrijpen, is het noodzakelijk de bredere context van westerse interventies in islamitische landen in de jaren 90 te bekijken. Veel van deze landen werden toen het doelwit van militaire acties, vaak verpakt als humanitaire hulp of burgerbescherming, terwijl tegelijkertijd strategische en politieke belangen meespeelden. Deze interventies versterkten bij de lokale bevolking een diep gevoel van vernedering en machteloosheid – precies het soort structurele druk dat Elmandjra beschrijft: politieke dominantie verhuld in de taal van bescherming, democratie en stabiliteit.

Hoewel Elmandjra's analyse van 11 september inmiddels meer dan twintig jaar oud is, roept ze bij mij direct associaties op met een actuele oorlog – of beter gezegd, een genocide die sinds 2023 gaande is. Ik heb het uiteraard over de genocide in Gaza. Direct na de Hamas-operatie van 7 oktober gebruikt

Israël dezelfde strategie als de Verenigde Staten na 11 september 2001: elke reactie wordt gerechtvaardigd aan de hand van die ene datum. Alsof de tijdslijn pas vanaf dat moment begint en het Palestijns-zionistische conflict pas vanaf dan relevant is.

Veel media volgen deze framing klakkeloos en negeren de decennia waarin de Palestijnen onder onrecht leven. In een virale Instagram-video legt een man deze propaganda scherp bloot wanneer een journalist hem probeert te interviewen.⁹ Geërgerd zegt hij: ‘You keep saying: what about October 7?’ Vastberaden en onverzettelijk vervolgt hij:

‘What about October 8? What about October 9? What about October 10? What about October 11? What about October 12? What about October 13? What about October 14? What about October 15? What about October 16? What about October 17? What about October 18? What about October 19? What about October 20? What about October 21? What about October 22?’

Wanneer de journalist hem probeert te onderbreken, eist de man dat hij zijn antwoord afmaakt. Onverstoorbaar gaat hij door:

‘What about October 23? What about October 24? What about October 25? What about October 26? What about October 27? What about October 28? What about October 29? What about October 30? What about October 31? What about November 1? What about November 2?’

De journalist, zichtbaar geïrriteerd, beëindigt het interview en loopt weg. Hier wordt duidelijk wat Elmandjra ook benadrukte:

de selectieve aandacht van de media creëert een tijdlijn en een narratief waarin onrecht wordt genegeerd of geminimaliseerd. Het gaat niet om één dag, één gebeurtenis of één slachtoffer. Het gaat om een continuüm van menselijk lijden dat erkend en gehoord moet worden.

* * *

Wie de afgelopen jaren ook maar enigszins het nieuws heeft gevolgd, weet in grote lijnen wat er op 7 oktober 2023 gebeurde. Hamas doorbraak op meerdere plaatsen de zogenaemde Israëlische veiligheidsmuur – in werkelijkheid een apartheidsmuur – en drong diep door in de door Israël gecontroleerde gebieden rondom Gaza. Tijdens deze aanval ontvoerde Hamas meer dan 250 personen en bracht hen naar Gaza, met als doel politieke en strategische druk op Israël uit te oefenen. Het was allerm minst een nette of vlekkeloze gijzelingsoperatie, zoals de videobeelden van die dag duidelijk laten zien. Onder de gegijzelden bevinden zich zowel Israëlische militairen als burgers,* waaronder personen met een dubbele nationaliteit en enkele niet-Israëlische staatsburgers.¹⁰ Het internationale karakter van deze ontvoeringen leidde onmiddellijk tot een diplomatieke crisis en brede wereldwijde politieke betrokkenheid.

Volgens de Israëlische regering kwamen bij de aanval en onder de gegijzelden 1195 mensen om het leven. Human Rights Watch kon de precieze doodsoorzaken van deze slachtoffers echter niet onafhankelijk verifiëren.¹¹ Bovendien is het onduidelijk en hoogst onwaarschijnlijk dat alle slachtoffers recht-

* Het onderscheid tussen burgers en militairen is omstrepen, omdat in Israël vrijwel iedereen via de dienstplicht gelieerd is aan de Israeli Defence Forces (IDF).